

Ni dage, der rystede Danmark

Luften var tung i gehejmekonseilets fornemme rum i Den Røde Bygning på Slotsholmen i København. Havde der været tid, kunne man have tørret duggen af ruderne og kigget lige over på det gamle Christiansborgs klassicistiske facade. Men der var ingen tid.

Det var den 11. april 1848, og den lille gruppe mænd i Den Røde Bygning havde forhandlet over ni lange dage. De vidste, at det var op til dem at sikre Danmarks overlevelse, både udenrigs- og indenrigspolitisk. De var hverken sammentømrede eller enige, men de havde et fælles opdrag, som måtte ekspederes hurtigt: De skulle formulere en indstilling til valg til en grundlovgivende forsamling. Rigtig meget stod på spil. Landet var i krig, staten stod uden forfatning, og stærke politiske bevægelser krævede forandring – ikke bare i Danmark, men over hele Europa.

Martsministeriet blev de kaldt, de i alt ni mænd, der dannede regering i foråret 1848. Frederik 7. (1808-1863) havde kort forinden frasagt sig sin enevældige magt efter et hårdt pres både internt i kongeriget og fra stærkt utilfredse undersåtter i Slesvig-Holsten. Den nye regering satte ind med to

Den 21. marts 1848 gik borgerrepræsentanter fra København sammen med et mægtigt folketog på mange tusinde mennesker i procession til Frederik 7. på Christiansborg for at kræve en ny regering, som havde folkets tillid. Det var optakten til dannelsen af Martsministeriet, som kort tid efter forhandlede om rigets fremtidige forfatning i Den Røde Bygning midt i billedet.

|| Københavns Museum

sideløbende initiativer. Dels militær undertrykkelse af, hvad den havde stemplet som et regulært oprør fra hertugdømmerne. Dels med forberedelsen af en ny forfatning, der skulle sikre de politiske reformer, der blev råbt på fra så mange sider. Og der skulle handles hurtigt.

Mobiliseringen af tropper havde været i fuld gang siden slutningen af marts, og allerede i den første uge af april var mere end 11.000 soldater opmarcheret i Jylland, klar til at gå sydover. Hertil kom, at der var politisk røre mange steder. Det gjaldt ikke kun i Danmark og i hertugdømmerne. Igennem hele det Herrens år 1848 havde der rejst sig bevægelser over hele Europa, der krævede del i de gamle regimers politiske magt. I Frankrig havde der

været voldsomme optøjer og sammenstød i gaderne, kongefamilien var flygtet, og republikken indført. I Frankfurt am Main var der netop i de samme tidlige april dage samlet over 500 mænd fra de mange stater i Det Tyske Forbund – bl.a. fra det oprørske Holsten. Også tyskerne ville have en fri forfatning.

Martsministeriet skulle hurtigst muligt få formuleret en indstilling til kongen om valg og ikke mindst om de valgrettigheder, der skulle gælde for den kommende grundlovgivende forsamling. Det var det første skridt mod den nye forfatning, som alle ventede på, og som skulle tegne landets fremtid.

Ministrene vogtede på hinanden. Den gamle garde med den højt dekorerede *excellence*, nu finans- og statsminister, A.W. Moltke (1785-1864) i spidsen var rystet over den vilde, politiske mobilisering, den så overalt omkring sig. Hvad skulle der blive af fædrelandet og den tryghed, lov og orden, som virkede truet fra alle sider? Disse ærværdige, kongelige embedsmænd skulle nu nå til enighed med fire nye ministre, der var utåleligt pågående i deres krav om magt og forandring, og som helt bogstaveligt lige var trådt ind fra gaden.

Regeringens reformfløj bestod af kendte liberale oppositionsfolk, som alle havde været aktive i mange år. De to mest fremtrædende, D.G. Monrad og Orla Lehmann, var i slutningen af 30'erne og stadig relativt unge sammenlignet med de øvrige ministre. De var voldsomt energiske og svære at bide skeer med i deres utålmodige handlekraft.

Heftig folkestemning

Det var valgretten, der var knasten i tidens store forfatningskampe, også i Paris og i Frankfurt. Den blev heftigt diskuteret overalt. I København stod kampen mellem ministrene i Den Røde Bygning i første omgang om, hvem der skulle kunne vælges til

at forhandle Danmarks kommende grundlov. Men i det længere perspektiv var det naturligvis også spørgsmålet om, hvem der skulle have stemmeret til den Rigsdag, man så for sig, og dermed indflydelse på landets fremtidige lovgivning og styre. Hvad ville det betyde, hvis hele den store masse af fattige landboere, almuen, fik politisk magt? Ingen vidste det, heller ikke de mest reformivrige ministre. Det havde aldrig været prøvet før nogen steder.

Det var den skarptungede Monrad, der førte ordet i forhandlingerne i Den Røde Bygning, ligesom han var pennefører på de indre linjer. Monrads arbejds- og viljestyrke var gjort af et særligt stof, og hans politiske manøvre dygtighed var veludviklet. Men også han var bekymret for, hvor langt man burde gå i spørgsmålet om, hvem der skulle have valgrettigheder. Det var først og fremmest den dannede og velsituerede middelklasse fra byerne – folk som dem selv – Monrad, Lehmann og de andre liberale oppositionsfolk havde i tankerne i deres kamp for en fri forfatning.

Det var også den dominerende tænkning i de seneste 20-30 års forfatningsbevægelser ud over Europa: De gamle, enevældige fyrsteregimer skulle afgive magten. Tiden krævede, at det voksende lag af driftige og veluddannede borgere fik lod og del i statsledelsen. Også de mere veletablerede bønder måtte gives medbestemmelse. De største gårdmænd havde allerede fået valgret sammen med godsejerne og byernes ledende mænd til De Rådgivende Stænderforsamlinger, der var blevet oprettet i Danmark og hertugdømmerne i midten af 1830'erne.

Monrad var dog klar over, at der måtte meget mere til netop nu. Ikke alene bønderne, men også husmændene var blevet mobiliseret i forfatningskampen de seneste år. I de sidste måneder, februar og marts, havde der været stadige henvendelser fra

**D.G. Monrad, spillet af Nicolas Bro (1972-), var en af hovedfigurerne i tv-serien 1864, som DR viste i 2014. Monrad fremstod primært som seriens krigsgale, nationalistiske skurk. Monrad har fascineret eftertiden med sin komplekse karakter, og der er endda skrevet en medicinsk disputats om hans mulige 'manio-depressivitet'.
|| DR/Ritzau Scanpix**

sjællandske husmænd om reformer. Men det, der virkelig betød noget i den aktuelle situation, var krigen. Danmark havde ikke været i krig siden de katastrofale angreb fra englænderne i 1801 og 1807, og hvad militæret faktisk magtede her godt fire årtier senere, var der ingen, der kunne vide. Hvis helstaten med hertugdømmerne skulle overleve, krævede det en beslutsom og dedikeret indsats af netop landalmuen, for det var den, som stillede med soldater til rigets forsvar.

Helt mirakuløst havde der i de seneste uger, i de kritiske martsdage, rejst sig en begejstret folkestemning for at gå i krig. Væk var den gamle, tvære uvilje mod at trække i militærtrøjen, borte var de dannede klassers sædvanlige ringeagt for den tunge masse af fodbudser. Overalt hyldede man

'den tapre landsoldat'. Der meldte sig frivillige fra alle stænder, kampgejsten var stor – ikke mindst i landbefolkningen.

Monrad mente, det var afgørende nødvendigt, at der ikke blev sat skel i befolkningen. Valgretten til Den Grundlovgivende Forsamling måtte gå dybt ned i folkemassen, ja, til den yderste grænse, forklarede han indtrængende de øvrige ministre om bordet. Stemningen var anspændt. Alle vidste, at der ikke var nogen vej uden om forandringer. De folkelige bevægelser sendte vibrationer effektivt igennem de tykke mure i det gamle kancelli. Den tidligere pondus og autoritet var nærmest sivet ud af enevældens embedsmænd over for de nye ministre. Men alle følte et forpligtende skæbnefællesskab nu, da landets overlevelse var truet af krigen. Og Monrad kunne blive ved: Repræsentationen måtte nødvendigvis tilstås hele den folkelige kraft, fastslog han. Det betød, at også husmænd skulle have valgret. De udgjorde en stor og hastigt voksende del af landbefolkningen. De var små landbrugere, der ejede eller lejede deres hus, nogle med jord, andre kun med en have, hvis kål og andre afgrøder supplerede familiens daglige kost.

Det var et yderst radikalt, ja, ligefrem farligt synspunkt. Det vidste alle i lokalet, også Monrad selv. Man kunne vente massiv modstand fra langt de fleste, der betød noget i samfundet. Og ingen kunne vide, hvad det ville føre til, hvis den store almue fik ret til at bestemme. Kunne det føre til optøjer og revolution, som man havde set det i februar i Paris? Her havde voldsomme skarer af arbejdere og studenter besat rådhuset og deputeretkammeret, og dele af nationalgarden var gået over til oprørerne. Monrad fremhævede, at i Danmark ville netop de nederste lag i landalmuen være en sikring mod, at der blev skabt en politisk blok vendt mod gods-

Visen om "Den Tapre Landsoldat" blev et stort hit, fra den udkom i begyndelsen af Treårskrigen 1848-1851. Den blev uddelt til soldaterne, som sang den opmuntrende tekst på deres marcher. Sangen var populær i mange generationer efter, og efterhånden gled den ind i repertoiret af børnesange. Dannebrog fik også sit store folkelige gennembrud med Treårskrigen.

|| Det Kgl. Bibliotek

ejerne. Måske kunne det berolige Moltke, som selv var godsejer. De fleste husmænd var nemlig dybt afhængige af den lokale store jordejer, som de tjente hos, og det var velkendt fra den internationale forfatningsdebat, at godsejere kunne få betydelig indflydelse på, hvordan der blev stemt til de lokale valg på deres egen.

Treårskrigen (1848-1851) store slag ved Bov i Sønderjylland – og de danske styrkers sejr over slesvig-holstenerne – udspillede sig i de selvsamme april dage. I ekkoet af krigstummelen stod det klart, at det ville være politisk og militært risikabelt at provokere husmændene, der netop nu ofrede deres sønner på slagmarken. Enden på de svære forhandlinger i den gamle Røde Bygning blev da også, at regeringen indstillede til kongen, at der måtte være "fuldstændig lighed i politiske rettigheder". Det var regeringens overbevisning, forklarede den videre, at det – på grund af de urolige forhold, som herskede på landet for tiden – ikke lod sig gøre at stille krav om, at kommende vælgere skulle have formue eller en vis indtægt.

Forslaget fra Martsministeriet var virkelig meget vidtgående, også set i en europæisk sammenhæng. Rundtom i Europa pågik nøjagtig de samme diskussioner igennem hele året 1848. Derfor er det bemærkelsesværdigt, at det lykkedes at fastholde de brede valgrettigheder igennem de hårde forhandlinger i Den Grundlovgivende Forsamling, så de blev ført ind i Grundloven af 1849. Det var formentlig kun muligt på baggrund af presset og stemningen fra mobiliseringen i forbindelse med Treårskrigen. Og den brede valuret var da også anledning til det næste halve århundredes fortsatte forfatningskamp, som gik i gang kort efter Grundlovens vedtagelse.

